

افغانستان و آموزش از راه دور؛ چالش ها و راه حل ها

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی

پالیسی پیپر

تحت نظر گروه تحقیق

تیم لیدر: عائشه محمدی

ادیتران: محمد مدثر اسلامی و نصیر احمد نویدی

۳۰ اسد ۱۳۹۹ هـ ش / 20 August 2020

www.csrskabul.com - www.csrskabul.af

ویبسایت:

csrskabul@gmail.com - info@csrskabul.com

ایمیل:

افغانستان و آموزش از راه دور؛ چالش ها و راه حل ها

مفاهیم و مصطلحات:

آموزش متداول:

که به نام آموزش سنتی نیز یاد می گردد؛ عبارت از آموزش رو در روی صنف درسی است که در تعامل بین استاد و شاگرد شکل می گیرد و به اجرا در می آید.^۱ در این روش، برنامه های صنف درسی توسط معلم طراحی و فعالیت های صنفی معلم عمدتاً به کمک سخنرانی انجام، و در صورت وجود امکانات علاقه و توانایی های معلم از شیوه های تدریس فعال و دیگر روش های متنوع تدریس، استفاده می شود. عنصر فعال و درگیر با در نظر داشت چنین سیستم قادر نیست در قبال نوع اطلاعات و تکنیک های یادگیری نظر بدهد، و برای دریافت اطلاعات مطابق با ضوابط سیستم باید حرکت کند که این مسئله دلیل اصلی عدم پویایی فکری و فقدان حلقه های تولید شده اطلاعات در سیستم است.^۲ روشهای سنتی آموزشی به روشهایی گفته می شود که اکثر مدارس دنیا، در طول تاریخ آموزش و پرورش از آن استفاده کرده اند و امروزه نیز یکی از متداولترین روشهای حاکم بر مکاتب و مدارس هستند. مهمترین این روشها، روش حفظ و تکرار، سخنرانی، پرسش و پاسخ، نمایشی، ایفای نقش، گردش علمی، بحث گروهی و روش آزمایشگاهی است.

مزایای روش های تدریس متداول:

آموزش متداول مزایای خود را دارد که عمده ترین آنها قرار ذیل اند:

ایجاد رابطه نزدیک و صمیمی میان شاگرد و استاد.

به خاطر سپردن اصول و قواعد.

میسر بودن در هر نوع شرائط.

شرکت افراد زیاد در یک صنف.

امکان برانگیختن علاقه تفکر خلاق.

فرصت استدلال و اظهار نظر بیشتر برای شاگردان.

1 اسد خانی. عبدالواسط، ثور 1389، تحقیقات آموزشی، لینک موضوع: <http://educationalresearchs.blogfa.com/post/16>

2 مقایسه آموزش الکترونیکی با آموزش سنتی، 1389، موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، لینک موضوع:

<https://article.tebyan.net/142162/>

به کارگیری اشیاء حقیقی و واقعی.

تقویت قدرت مدیریتی و رهبری در افراد.

ایجاد انگیزه مطالعه و تحقیق.

آموزش الکترونیکی:

آموزش الکترونیکی دارای توصیفات گوناگونی همچون آموزش آنلاین، یادگیری آنلاین، آموزش دیجیتالی، آموزش از راه دور و غیره است. تعریفی که یونسکو از آموزش الکترونیکی ارائه کرده عبارت است از آموزش از راه دور که در آن همه یا بیشتر تدریس توسط افرادی انجام می شود که از نظر زمانی و مکانی، جدا از یادگیرنده قرار دارند. بدین معنا که همه یا اغلب ارتباطات بین استاد و یادگیرنده از طریق یک رسانه ای چاپی یا الکترونیکی برقرار می شود.^۳ بزرگترین امتیاز آموزش الکترونیکی همین است که فراگیران می توانند فارغ از تمام محدودیت های زمانی و مکانی دوره های آموزشی خود را بگذرانند. در سیستم های آموزشی پویا یا آموزش مجازی روند حرکت اطلاعات بسیار هدفمند و نظام یافته است که اطلاعات با استفاده از ابزارهای مختلف و تکنالوژی تهیه و پس از درجه بندی با توجه به سطح گروه های پذیرنده آموزش، در قالب های مختلف به آنها انتقال پیدا می کند. به روز (اپدیت) بودن اطلاعات، بازدهی اطلاعات را تا حد بالایی برای پذیرنده گان و عناصر سیستم های آموزشی بالا می برد. این سیستم ها از نظر سطح جذب و تغذیه اطلاعاتی در وضعیت خوب قرار دارند و با گذشت زمان اطلاعات کهنه موجود در سیستم از زنجیره توزیع اطلاعات آموزشی خارج می شوند و بدیل مناسبی جای آنها را خواهند گرفت. در واقع این سیستم ها برخلاف سیستم های آموزشی به روش سنتی غیر پویا علاوه بر کمیت، بر کیفیت بیشتر توجه دارد.

در نتیجه می توان گفت که دانشجوی آموزش یافته با رویکرد روش سنتی فاقد فکر خلاق و توان مدیریت اطلاعات و تولید دانش می باشد که دارنده سواد کلاسیک است و می تواند وظایف محول شده را در نظام اداری یا صنایع و کارخانه ها انجام دهد و برای جوامع صنعت محور ایده آل است. ولی دانش آموز نظام آموزش الکترونیکی در جامعه اطلاعات محور که فکر خلاق، مدیریت اطلاعات و تولید دانش در آن اصولی و بنیادی است، کارایی دارد.^۴

3 بابایی. محمود، 1389، کتاب مقدمه ای بر یادگیری الکترونیکی، ایران، نشر چاپار، ص 44

1 مقایسه آموزش الکترونیکی با آموزش سنتی، 1389، موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، لینک موضوع: <https://article.tebyan.net/142162/>

البته باید به خاطر داشت که تنها هدف آموزش مجازی تبدیل کردن متن به شکل کمپیوتری نیست بلکه اجرای آموزش های تخصصی با شیوه های مدرن است که ویژگی های متعددی دارد، از آن جمله: انعطاف پذیری فوق العاده، دانشجو محور بودن و وابسته نبودن به محدودیت های مکانی و زمانی، و غیره. از طرف دیگر آموزش الکترونیکی باعث افزایش قدرت نگهداری اطلاعات در فراگیران می شود که در این راستا از عناصر متفاوتی نظیر صوت، تصویر، امتحانات کوتاه مدت و تعامل فراگیر و سایر موارد برای تاکید مجدد در فراگیری هدفمند استفاده می شود. در صورتی که محصلان مطلبی را فرا گیرند می توانند در زمان مناسب دوباره به آن رجوع کرده و آن را فرا گیرند. ۵

مزیت های آموزش الکترونیکی

حذف شدن محدودیت های زمانی و مکانی.

- دسترسی به منابع محتوایی بدون محدودیت.

- کاهش هزینه های آموزشی.

- مدیریت بهتر زمان.

- به روز بودن اطلاعات.

- انعطاف پذیری.

آموزش مجازی ما را قادر می سازد، مفاهیم جدید را در قالب های متفاوت همچون سرگرمی، بازی و ... بیاموزیم ^۱.

انواع آموزش الکترونیک: در مورد دامنه آموزش الکترونیک و محیط های که این شیوه ای آموزش در آنها مطرح می شود، همچنین ابزارها و نحوه ارائه آن باید گفت که آموزش الکترونیک دامنه ی گسترده ای دارد و بسته به نوع استفاده و امکانات به چند دسته تقسیم بندی می شود:

1) آموزش بر پایه وب

2) آموزش مبتنی بر کمپیوتر

3) آموزش از طریق وسایل و ابزار دیجیتال همراه چون: *Tablet, PDA* و غیره.

4) آموزش از طریق تلفون همراه.

2 شاه بیگی. فرزانه، نظری. سمانه، 1389، آموزش مجازی؛ مزایا و محدودیت ها، مجله مرکز مطالعات و توسعه علوم طبی یزد ایران، دوره ششم، شماره 1، شماره پیاپی 4، ص 49

در دسته بندی انواع آموزش مجازی می توان آن را به سه بخش تقسیم کرد:

(1) یادگیری شخصی (2) یادگیری جمعی (3) صنف های مجازی.^۶

تفاوت آموزش از راه دور با آموزش حضوری

نظام آموزش از راه دور برخلاف نظام آموزش سنتی استاد محور، یک نظام فراگیرشاگرد محور است. در این نظام شاگردان در مرکز فعالیت های آموزشی قرار دارند و بیشتر به شایستگی ها و قابلیت های آنان توجه می شود. از میان اصول نظام آموزش از راه دور دو اصل آن (تسلط محوری و فعالیت یاد گیرنده) در تحقق اهداف نظام آموزش از راه دور تأثیر دارند و آن را از آموزش حضوری متمایز می سازند.^۷ مطالبی که در دانشگاه مجازی^۸ ارائه می شود مطالب مجازی نیست بلکه همان مطالبی است که در دانشگاه حقیقی توسط استاد تدریس می شود، با این تفاوت که در دانشگاه مجازی از ابزار خاصی استفاده می شود تا فضای دانشگاه جا به جا شده و ارتباط استاد و شاگرد در بستر تکنالوژی از راه دور ایجاد گردد که این بستر همان بستر انترنتی یا تکنالوژی معلوماتی است.^۹

بعضی از پژوهشگران، یکی از دلایل روی آوردن کشورهای موسوم به جهان سوم به آموزش از راه دور را مقرون به صرفه بودن آن می داند. فراهم کردن امکان ادامه تحصیل در اقصا نقاط کشور، رفع موانع از نظر مسافت و حمل و نقل و فضای آموزشی، محفوظ ماندن نظام متعارف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهروندان و انعطاف پذیری بیشتر مؤسسات آموزش از راه دور نسبت به مؤسسات سنتی از جمله مزایای نظام آموزش از راه دور است که آن را از نظام آموزشی سنتی متمایز می سازد.^{۱۰}

3 دکتر علی اصغر کیا، 1388، نگاهی به آموزش مجازی (الکترونیک)، مجله پرتال جامع علوم انسانی، شماره 24، ص 83

1 ظفری.ممتاز، 1 جوزا 1399، تاریخچه و چالش های فراروی نظام آموزش از راه دور در افغانستان، هشت صبح افغانستان، لینک موضوع: <https://8am.af/history-and-challenges-of-the-distance-learning-system-in-afghanistan>

2 دانشگاه مجازی عبارت از محیطی است که با بهره گیری از ابزار های چند رسانه ای مناسب و با دارا بودن زیر ساخت های ارتباطی مناسب چون کامپیوتر، شبکه انترنت، نرم افزار های تسهیل کننده ارائه دهنده ای خدمات آموزش الکترونیک و یادگیری الکترونیک است به گونه ای که معمولاً نیازی به مکان فیزیکی به شکل دانشگاه سنتی ندارد و دانشجویان قادرند از هر مکان و هر زمانی که مایل باشند از خدمات ارائه شده استفاده کنند.

3 دانشگاه قرن 21 و نگاهی به نظام آموزش مجازی افغانستان، 1 ثور 1399، کد خبر 370151، شفقنا افغانستان، لینک موضوع: <https://af.shafaqna.com/FA/370151>

4 ظفری.ممتاز، 1 جوزا 1399، تاریخچه و چالش های فراروی نظام آموزش از راه دور در افغانستان، هشت صبح افغانستان، لینک موضوع: <https://8am.af/history-and-challenges-of-the-distance-learning-system-in-afghanistan>

چالشهای آموزش از راه دور در افغانستان

افغانستان از جمله کشورهایی است که با ایجاد بحران جهانی مانند کرونا نسبت به سایر کشورها آسیب پذیری بیشتری دارد. حتی قبل از آنکه بحث کرونا در میان باشد، نزدیک به نیم قرن نا آرامی های سیاسی و جنگ های تحمیلی، سبب شده تا کشور ما حتی در بخش آموزش سنتی نیز نسبت به اقران خود بسیار عقب بماند. در حال حاضر در برخی روستاها و دهات کشور فضای مناسب درسی وجود ندارد و حتا کتاب درسی به دسترس اکثر شاگردان مناطق دور افتیده افغانستان قرار ندارد، چه برسد به اینکه وزارت معارف شعارهای غیر واقعی چون "مکتب و آموزش را به خانه های تان می آوریم" را عملی نماید.^{۱۱} جنگ و بی امنیتی سایه سنگین خود را بالای معارف و تحصیلات عالی کشور گسترانیده و اجازه نمیدهد که هیچکدام طوری که لازم است، انکشاف نماید. اپیدمی کرونا نیز بر روند آموزشی سایه افکند و درب تمام نهاد های آموزشی را برای چند ماه، بست.^{۱۲} با شیوع ویروس کرونا در افغانستان دروازه های 18 هزار مکتب پیش از آغاز سال تحصیلی جدید سال 1399 بر روی 9 میلیون دانش آموز و 169 مؤسسه تحصیلات عالی دولتی و خصوصی با 388,191 محصل بسته شد؛ بنا بر این، نهاد های آموزشی و تحصیلی کشور تصمیم ارائه خدمات آموزشی از راه دور را اتخاذ نمودند تا بدین وسیله شاگردان و محصلین از ادامه تعلیم و تحصیل باز نه مانند.^{۱۳}

بسیاری از کشور های توسعه یافته، با شیوع ویروس کرونا آموزش از راه دور را جایگزین سیستم آموزش حضوری کردند که نهاد های آموزشی کشور ما نیز طرح مشابهی را برای تأیید به ریاست جمهوری فرستادند ولی با این طرح بعضی از نمایندگان مجلس، استادان و آگاهان حوزه آموزش و پرورش مخالفت نموده و آن را ناقص و غیر عملی خواندند. برخی از نمایندگان با انتقاد بر طرح بدیل خدمات آموزشی گفتند که وزارت معارف بدون درک درست از وضعیت جامعه و بدون مشورت با نمایندگان مردم طرح غیر مؤثری را به ریاست جمهوری فرستاده است. به باور بعضی از نمایندگان، این طرح قابل استفاده نیست چون بیشتر مردم افغانستان به برق، انترنت و تلویزیون دسترسی ندارند. برخی دیگر از نمایندگان معتقد اند که این طرح با توجه به وضعیت اقتصادی و عدم دسترسی دانش آموزان به امکانات لازم، نمی تواند سراسر کشور را تحت پوشش قرار دهد اما برای

3 سیغانی. رحیم الله، 2 جوزا 1399، تأثیرات کرونا بر نظام آموزشی، سلام و وطندار افغانستان، لینک موضوع:

<https://swn.af/article.aspx?a=55227>

2 فرزانه محمد حنیف، 2 ثور 1399، کرونا؛ آغاز یک انقلاب دیجیتال در نظام تحصیلی افغانستان، هشت صبح، لینک موضوع:

<https://8am.af/coronavirus-the-beginning-of-a-digital-revolution-in-the-afghan-education-system>

3 ظفری. ممتاز، 1 جوزا 1399، تاریخچه و چالش های فرا روی نظام آموزش از راه دور در افغانستان، روزنامه هشت صبح افغانستان، لینک موضوع:

<https://8am.af/history-and-challenges-of-the-distance-learning-system-in-afghanistan>

بخشی از دانش آموزان که به اینترنت و کمپیوتر دسترسی دارند مفید واقع خواهد شد. آگاهان حوزه تعلیم و تربیه نیز این طرح را باعث نقض حقوق دانش آموزان مناطق محروم کشور دانسته میگویند اگر وزارت معارف این طرح را رسمیت ببخشد و بر اساس آن از دانش آموزان امتحان بگیرد سیستم با چالش جدی رو برو خواهد شد.^{۱۴} طرح بدیل آموزش حضوری به شیوه الکترونیک به کمک سیستم (HELMS)^{۱۵} با رئیس جمهور در میان گذاشته شد که با استقبال ایشان مواجه و از سوی کابینه به عنوان برنامه ممد درسی تصویب شد.^{۱۶} در طرح آمده است که وزارت معارف با همکاری تلویزیون های دولتی در مرکز و ولایات و شماری از تلویزیون های خصوصی این طرح را با استفاده از سه روش آموزشی شامل (خودآموزی، تدریس از راه دور و تدریس در تجمعات کوچک با رعایت رهنمود های بهداشتی وزارت صحت عامه)، اجرا می کند.^{۱۷} **مرجع کجاست؟** رئیس جمهور در حمایت از طرح وزارت معارف گفت: "ما منتظر مانده نمی توانیم؛ چون ضرورت واضح است تا بسوی تعلیم و تحصیل دیجیتلی، ارائه خدمات دیجیتلی و حکومتداری دیجیتلی باید گام های اساسی برداریم و از شیوه های نوین آموزشی استفاده نماییم."^{۱۸}

سیستم مدیریت آموزشی تحسیلات عالی یکی از مؤثرترین سیستم آموزش آنلاین در سطح جهان می باشد که با استفاده از تکنولوژی های منابع باز (Open Source) طرح، انکشاف و عیار گردیده است که بیش از ۹۰ میلیون استفاده کننده در دنیا دارد و معتبرترین نهادهای تحصیلی دنیا نیز از این سیستم بخاطر آموزش آنلاین استفاده می نماید. اما این که در افغانستان این سیستم نتیجه بخش نبود دلیل آن تنها مشکل در خود سیستم نیست چون به علت فقر اقتصادی و سایر چالش هایی که بعداً شمرده خواهد شد؛ سیستم فوق کارایی آن چنانی را که توقع می رفت نشان نداد.

1 حیدری، عبدالواحد، 9 حمل 1399، چرا «طرح بدیل ارائه خدمات آموزشی در حالت اضطرار» وزارت معارف عملی نیست؟، اطلاعات روز، لینک موضوع: <https://www.etilaatroz.com/95435/why-is-ministry-of-educations-emergency-education-alternative-plan-not-feasible/>

¹⁵ Higher Education Learning Management System

2 فرزاد محمد حنیف، 2 ثور 1399، کرونا؛ آغاز یک انقلاب دیجیتالی در نظام تحصیلی افغانستان، هشت صبح، لینک موضوع: <https://8am.af/coronavirus-the-beginning-of-a-digital-revolution-in-the-afghan-education-system>

1 حیدری، عبدالواحد، 9 حمل 1399، چرا «طرح بدیل ارائه خدمات آموزشی در حالت اضطرار» وزارت معارف عملی نیست؟، لینک موضوع: <https://www.etilaatroz.com/95435/why-is-ministry-of-educations-emergency-education-alternative-plan-not-feasible/>

2 سیستم مدیریت آموزش تحسیلات عالی (HELMS) امروز رسماً از سوی جلالتمآب رییس جمهور کشور افتتاح شد، چهارشنبه 17 ثور 1399، صفحه وزارت تحسیلات عالی افغانستان، لینک موضوع: <https://mohe.gov.af/index.php/dr/%D8%B3%DB%8C%D8%B3%D8%AA%D9%->

این سیستم طوری دیزاین گردیده که به آسانی قابل استفاده بوده و با کم ترین دانش تکنولوژی می توان از آن استفاد کرد که ۱۷۰ نهاد تحصیلی در کشور را تحت پوشش قرار می دهد¹⁹. قابل ذکر است که تا اکنون 38 پوهنتون دولتی و 11 پوهنتون خصوصی و در مجموع 147,589 تن محصل در سیستم مدیریت آموزشی تحصیلات عالی (HELMS) راجستر شده اند و این پروسه ادامه دارد.²⁰

متأسفانه با صرف بودیجه هنگفت دولت، هنوز هم سیستم معیاری ای برای پیشبرد دروس شاگردان و محصلین کشور معرفی نشده است. برخی دانشجویان مکاتب و دانشگاه های خصوصی از اپلیکشن های مانند گوگل کلاس روم، زوم میتنگ و شبکه اجتماعی واتس-آپ و تلگرام برای پیش برد دروس خود استفاده می نمودند، بعضی ها هم از شیوه های دیگری استفاده می کردند که درکل خالی از مشکلات نبود. درین میان، تعدادی پوهنتون های پیشتاز خصوصی در کابل ابتکارات ویژه ای به راه انداخته و مشکل خود را خود حل نمودند. به گونهء مثال، پوهنتون خصوصی سلام با استفاده از کادر هایش، توانست سیستم آموزشی الکترونی جدیدی را بنام SLMS²¹ در وقت کم دیزاین نموده و با محصلانش شریک سازد که میزان مؤثریت و موفقیت آن نسبت به سیستم وزارت تحصیلات عالی بسیار بالا بود و پوهنتون مذکور موفق شد تا از راه همین سیستم، تمام کریکولم را با محصلانش شریک سازد²².

وبای کرونا و قرنطین چند ماهه، افغانستان و سیستم معارف کشور را به طور ناگهانی وارد سیستم دیجیتالی ای کرد که نهاد های تعلیمی/تحصیلی کشور و مردم با آن آشنایی قبلی ندارند. با توجه به مشکلات سیستم آموزش از راه دور در افغانستان از قبیل بی برقی و نبود هماهنگی ریاست برشنا با نظام آموزشی کشور، نبود انترنت پر سرعت و سراسری، نبود امکانات فناوری و تکنالوژی مانند کمپیوتر، موبایل های هوشمند برای آموزش، فقر و اقتصاد پایین، این سیستم را تقریباً با ناکامی مواجه ساخته است.

در این میان، وزارت معارف افغانستان با در نظر داشت مشکلات یاد شده، سیستم آنلاین خود را به سه روش معرفی نمود: اول آموزش مضامین علوم ساینسی از طریق تلویزیون و یا بصورت آنلاین، دوم دروس اجتماعی از طریق رادیو ها و یا به

3 فرزاد. محمد حنیف، 2 ثور 1399، کرونا؛ آغاز یک انقلاب دیجیتالی در نظام تحصیلی افغانستان، هشت صبح، لینک موضوع: <https://8am.af/coronavirus-the-beginning-of-a-digital-revolution-in-the-afghan-education-system> /

1 سیستم مدیریت آموزش تحصیلات عالی HELMS امروز رسماً از سوی جلالتمآب رییس جمهور کشور افتتاح شد، چهارشنبه 17 ثور 1399، صفحه وزارت تحصیلات عالی افغانستان، لینک موضوع:

<https://mohe.gov.af/index.php/dr/>

²¹ Salam Learning Management System

از مصاحبه رو در رو با دکتور مصباح الله عبدالباقی رئیس محترم پوهنتون سلام که به تاریخ 20 اسد/10 اگست صورت گرفته. ²²

شکل خود آموز، و سوم تجمعات کوچک با توجه به توصیه های وزارت صحت کشور در مناطقی که دسترسی به دو گزینه اول را ندارند به امید موفقیت نسبی، به راه انداخت.^{۲۳}

وزارت تحصیلات عالی و معارف کشور طرح بدیل را به عنوان آموزش در دوران قرنطین راه اندازی کردند اما به علت چالش های که بیشتر به آن اشاره شد تطبیق این طرح مشکلات نظام تحصیلی را بیشتر ساخته است. نظام تحصیلی افغانستان برای اولین بار سیستمی را تحت عنوان آموزش آنلاین افغانستان (*AfghanX*) در شبکه ای اینترنت با کورس های آنلاین (*Massive Open Online Courses*) تحت برنامه آموزش الکترونیکی آماده نمود که نتایج ملموسی در پی نداشت.

در حال حاضر و با توجه به روند جهانی شدن که یکی از هدف های آن گسترش روز افزون فناوری است، آموزش آنلاین از جوامع توسعه به طرف جوامع روبه انکشاف در حرکت است و اخیراً مورد توجه ارگان های تحصیلی کشور ما نیز قرار گرفته است. آن چه در این راستا موجه به نظر نمی رسد، اصرار وزارت تحصیلات عالی می باشد که استفاده از سیستم *HELMS* را برای تمام دانشگاه های خصوصی و دولتی الزامی نموده است. وزارت محترم تحصیلات عالی به جز این سیستم که توسط آن وزارت ساخته شده و به قیمت بالا به فروش میرسد، سایر سیستم ها را فاقد مشروعیت و اعتبار می داند. بگو مگو ها روی قیمت و چگونگی استفاده از این سیستم باعث مشکلات زیادی میان اتحادیه دانشگاه های خصوصی و وزارت تحصیلات عالی شده است، به همین علت، تا اواسط ماه اسد **1399** هـ ش فقط **11** پوهنتون شخصی راضی شدند تا سیستم *HELMS* را از وزارت تحصیلات عالی خریداری نموده و به کار بیاورند. این درحالیست که سیستم مورد بحث دارای نواقص بوده و از محک تجربه نیز موفق بدر نیامده است.

مادامیکه قوانین کشور به ایجاد و فعالیت مؤسسات تعلیمی/تحصیلی خصوصی اجازه میدهد، باب انکشاف روش های تدریسی نیز باید باز گذاشته شود تا در اثر تلاش و ابتکار این مؤسسات، و در فضای رقابت آزاد، سیستم های بهتر و روشهای مفیدتر ایجاد گردد. برنامه ریزان نظام آموزشی-تحصیلی کشور تا حال موفق نه شده اند خلای بسته شدن دروازه های مکاتب و دانشگاه ها را پر نمایند. بهتر است بگذارند تا سکتور خصوصی نیز درین امر مهم ملی با حکومت همکار بوده وزارت های معارف و تحصیلات عالی، نقش نظارتی و حمایتی خویش را داشته باشند.

2 کریمی. الهام، 27 حمل 1399، کرونا در افغانستان؛ زنگ مدارس در خانه ها نواخته خواهد شد؟، بی.بی.سی فارسی، لینک موضوع: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-52281198>

موانع عمده در راه آموزش الکترونیک در افغانستان

بطور خلاصه می توان گفت که موانع عمده ای در برابر انکشاف آموزش الکترونیک در کشور قرار دارد که در ذیل بدان می پردازیم:

1. بزرگترین مشکل در سر راه آموزش الکترونیک، فقدان بنییه تحتانی اعم از برق سراسری و 24 ساعته و انترنت افغانستان شمول و ارزان می باشد. در وضعیت فعلی به مجرد بیرون شدن از چند کلیومتری شهر های بزرگ، از خدمات انترنتی و سهولت برق، آثاری دیده نمی شود و در داخل شهر ها هم این سهولت ها به شکل دائم و معیاری وجود ندارد.
2. پایین بودن سطح اقتصادی مردم و عدم دسترسی همه دانشجویان به انترنت و وسائل الکترونیک لازم را می توان به عنوان دومین عامل اساسی ذکر کرد. کم سوادی الکترونیک نسل جوان و عدم مهارت در استفاده از کامپیوتر نیز تا حد زیادی به همین مشکل بر می گردد. البته بی توجهی به آموزش کامپیوتر در دوره مکتب، مشکل را دو چندان ساخته است.
3. خطوط کم سرعت انترنتی و هزینه های بالای شرکت های مخابراتی باعث می شود که محدودیت در حجم و کیفیت محتوای آموزشی صورت گیرد. اکثریت سیستم های مخابراتی افغانستان بر اساس تکنالوژی 2G عیار گردیده و تازه نسل 3G مورد آزمایش قرار دارد، در حالیکه دنیا از نسل 4G عبور نموده در حال آزمایش 5G است.
4. فقدان رول حمایتی وزارت تحصیلات عالی مشکل دیگری بود که شایان ذکر است. این وزارت به جای حمایت از پوهنتون های خصوصی در امر راه اندازی سیستم آموزش الکترونیک، در صدد جمع آوری پول از طریق فروش اپلیکیشن خود بود که بی اعتمادی مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی را نسبت به وزارت تحصیلات عالی بیشتر ساخت. این وزارت ابتکارات و اقدامات نیک سکتور خصوصی را تشجیع نمی کند.
5. بی اعتمادی دانش آموزان و فامیلها نسبت به آموزش مجازی که ناشی از درک محدود شان از آموزش الکترونیک و مزایای آن، می باشد.
6. مشکل اساسی دیگر، عدم موجودیت کتابخانه های الکترونیک و مواد درسی لازم، بخصوص صوتی و تصویری می

باشد تا به سهولت در دسترس شاگردان و اساتید قرار گیرد.

7. نبود استراتژی و پلان منظم حکومت برای انکشاف آموزش مجازی در سطح کشور نیز یکی از مشکلات عمده می باشد.

8. نبود مبنای قانونی و فقدان حمایت دولت در زمینه آموزش از راه دور نیز تأثیرات منفی خود را داشته است.

نتیجه گیری

بررسی عمومی آموزش از راه دور در کشور نشان دهنده این واقعیت است که متأسفانه به دلیل نبود دورنما و ستراتیژی لازم برای ارائه آموزش از راه دور در سطح کشور و عدم موجودیت زیربنای تکنالوژی آموزشی از یک سو و ناآشنایی و عدم آمادگی ذهنی و فیزیکی مؤسسات تعلیمی و تحصیلی و بخصوص استادان و شاگردان برای این نوع آموزش از سوی دیگر، باعث شده است تا استفاده از این شیوه آموزشی در وضعیت بحرانی شیوع ویروس کرونا در افغانستان، مؤثر نباشد. وبای ناشی از کرونا فرصت خوبی بود برای اینکه افغانستان ظرفیت ها و تواناییهای خود در رابطه به آموزش از راه دور را به آزمایش بگیرد. این امتحان، ما را کمک می نماید تا نقاط ضعف و محدودیت های خود را در رابطه به آموزش الکترونیکی به شکل بهتر درک نماییم. بناءً لازم است تا تجربه دوران قرنطین ناشی از کرونا به دقت مورد مطالعه قرار گرفته، بخاطر پلان گذاری خوب در آینده از آن استفاده لازم صورت گیرد.

در حالیکه مؤسسات جهانی صحت از احتمال تکرار وبای کرونا در موسم سرما و حتی بعد از آن هشدار می دهد، وزارت تحصیلات عالی و مؤسسات تعلیمی و تحصیلی کشور، باید آمادگی های لازم را داشته باشند. حتی با صرف نظر از تشدید یا عدم تشدید وبای کرونا، آموزش و تحصیل از راه دور، از ضرورت های غیر قابل انکار عصر ما بوده و مزایای خودش را دارد. افغانستان باید به عنوان عضوی از خانواده جهانی برای انکشاف این نوع آموزش بر علاوه سیستم آموزش سنتی؛ استراتژی واضح، مرحله وار و دوامدار داشته باشد. ناگفته نماند که هدف از انکشاف سیستم آموزش الکترونیکی در جهان معاصر هیچگاه خدا حافظی با سیستم آموزش حضوری یاستنی نبوده، بلکه بعنوان جزء مکمل آن عمل می نماید.

مرکز مطالعات استراتژیک و منطوقوی CSRS بعد از مطالعه دقیق و موشگافانه در رابطه به آموزش الکترونیکی و مطالعه تجارب کشورهای مختلف جهان سوم، درین رابطه موارد ذیل را بخاطر تصحیح و انکشاف پالیسی ها در رابطه به آموزش از راه دور، پیشنهاد نموده و خود آماده هر نوع همکاری درین رابطه می باشد.

پیشنهادات پالیسی ساز:

1. کار روی آگاهی عامه بخاطر تقویت اعتماد بالای آموزش الکترونیکی در میان جوانان، خانواده ها، و حتی استادان و مؤسسات تعلیمی- تحصیلی. همچنان، ایجاد ظرفیت و ترویج فرهنگ استفاده و فهم آموزش آنلاین، و قبول این واقعیت که آموزش از راه دور، ضرورت عصر بوده و نمی توان از آن استغناء نمود.
2. بالا بردن سواد استفاده از وسائل الکترونیکی به خصوص کامپیوتر در مکاتب؛ زیرا که اساس استفاده از سیستم آموزش الکترونیکی را آشنایی با کامپیوتر و وسائل الکترونیکی مشابه، تشکیل می دهد.
3. استفاده از تجارب کشور هاییکه از لحاظ فرهنگی با افغانستان تقارب بیشتر دارند. در این زمینه مالیزیا یک مثال زنده و خوب بوده می تواند چنان که کشور مالیزیا برنامه های آموزش از راه دور خود را در سال **1971**م آغاز کرد ولی با وجود چالش های اقتصادی دهه **1990**م باز هم سیر خود را در امر یادگیری از راه دور ادامه داد. اکنون تعداد زیادی از دانشگاه های این کشور، در کنار آموزش حضوری؛ خدمات آموزشی از راه دور را برای دانشجویان داخلی و خارجی فراهم می نماید.
4. تلاش بخاطر ایجاد زیر ساخت ها (*Infrastructures*) بخاطر آموزش الکترونیکی اعم از برق، خط انترنت، و سائل ضروری چون کامپیوتر و غیره. زیر ساخت های فناوری و تکنالوژی در کشور ما در امر خدمات انترنتی مطلوب نیست و شبکه های انترنتی هزینه های گزاف از مشتریان اخذ می نمایند ولی برعکس انترنت کم سرعت و بی کیفیت ارائه می نمایند. نیاز است این زیرساخت ها بخاطر انکشاف عملیه آموزش از راه دور، باکیفیت ساخته شوند.
5. هماهنگی و همکاری شرکت های مخابراتی و تکنالوژی، ریاست برشنا، رسانه های صوتی و تصویری با نهاد های که به آموزش از راه دور عنایت دارند، در کامیاب سازی پروسه آموزش از راه دور، کاملاً حیاتی می باشد. بعد از خط انترنت قوی، وجود برق دوامدار یکی از ضرورت ها و ابزار لازم درین راستا می باشد. لازم است حکومت افغانستان به مدیریت درست آب های کشور بپردازد و به عوض تکیه روی برق وارداتی؛ بند های اساسی برق را در داخل اعمار نماید.
6. ایجاد واحد بودجوی مستقل، بخاطر پلان گذاری و پیگیری آموزش الکترونی که دارای پرسونل متخصص و با تجربه درین میدان باشد. کار این واحد اداری؛ ساختن پلان استراتژیک بخاطر انکشاف سیستم آموزش از راه دور و همچنان انتقال تجارب کامیاب در عرصه آموزش الکترونی به کشور می باشد. این واحد همچنان باید روی ایجاد هم آهنگی

میان وزارت های معارف، تحصیلات عالی، وزارت مخابرات و تکنالوژی معلوماتی، وزارت اطلاعات و فرهنگ و وزارت آب و برق، بخاطر تسهیل پروسه آموزش از راه دور، کار نماید.

7. تخصیص بودجه لازم بخاطر انکشاف کریکولم و تهیه مواد ممد درسی برای آموزش الکترونیکی در دائره وزارت های معارف و تحصیلات عالی و در صورت ضرورت استخدام کارکنان حرفه ای و با تجربه بین المللی بخاطر همکاری درین عرصه. زیرا که افغانستان در حال حاضر به کمبود پرسونل مسلکی در زمینه آموزش از راه دور، مواجه است.

8. حکومت باید پارلمان کشور و نهاد های مرتبط را مکلف به تدوین یک قانون جامع در مورد آموزش مجازی نموده و حیثیت قانونی آنرا روشن سازد. تا در روشنی آن، مشکل وزارت تحصیلات عالی با پوهنتون های خصوصی در ارتباط به آموزش از راه دور، برطرف گردیده و همچنان موانع قانونی در ارتباط به اعتبار دهی شهادتنامه های انستیتیوت ها و پوهنتون های معتبر منطقه و جهان برطرف گردد که از راه دور تدریس می نمایند.

9. تقویت مؤسسات علمی و تحقیقی ایکه آموزش از راه دور در اولویات کاری آنها قرار دارد؛ زیرا که چنین مؤسساتی با تحقیقات و طرح های شان؛ راهگشای آموزش از راه دور بوده، موارد مثبت و اثرات منفی آن را از هم جدا کرده می توانند.

10. اقدام بخاطر تأسیس حد اقل یک مکتب مجازی و یک پوهنتون مجازی در پایتخت کشور طی پنج سال آینده؛ بخاطر تسریع پروسه آموزش از راه دور و کسب تجارب عملی درین میدان. درین مراکز متخصصین تدریس از راه دور، از کشور هایی که از لحاظ فرهنگی با افغانستان نزدیک باشند نیز بخاطر استفاده از تجارب شان استخدام شده می توانند. اگر حکومت افغانستان در حال حاضر این آمادگی را ندارد، راه را برای مؤسسات خصوصی باز بگذارد تا درین میدان سرمایه گذاری نمایند.

11. فراهم آوری تسهیلات خاص برای زنان در عرصه ی آموزش الکترونی، تا طبقه زنان جامعه بتوانند با مؤثریت و مصوئیت بهتر از سیستم های آموزشی جدید بهره ببرند.

12. توجه خاص در عملیه آموزش از راه دور، به اشخاص دارای معلولیت و آنهایی که از لحاظ ذهنی عقب مانده هستند و نظر به محدودیت های فرهنگی و فزیک ای که دارند، نتوانسته اند به سیستم آموزش حضوری بیبوندند. عدم

مجبوریت محصل / متعلم به حضور در صنف، امتیازی است که می تواند فرصت آموزش برای اقشار محروم جامعه را بیشتر مساعد سازد.

13. شامل ساختن مضمون آموزش از راه دور؛ در مناهج فاکولته های متخصص تعلیم و تربیه در سطح کشور. همچنان، تخصیص بورسهای تحصیلی در مقطع لیسانس و ماستری در تخصص آموزش الکترونیک به خارج از کشور. به این ترتیب، فهم اکادمیک از آموزش از راه دور، در جامعه ترسیخ یافته و ضرورت کدري مؤسسات آموزش الکترونیکی، از داخل کشور، تأمین خواهد گردید.

13. زمینه سازی برای آغاز فعالیت نمایندگی های مؤسسات تعلیمی و پوهنتون های معتبر منطقه و جهان در داخل کشور؛ تا هموطنان به شیوه آموزش از راه دور از خدمات تعلیمی و تحصیلی آنها استفاده نموده بتوانند.

منابع

1. دانشگاه قرن 21 و نگاهی به نظام آموزش مجازی افغانستان، 1 ثور 1399، کد خبر 370151، شفقنا افغانستان، لینک موضوع: <https://af.shafaqna.com/FA/370151>
2. سیغانی. رحیم الله، 2 جوزا 1399، تأثیرات کرونا بر نظام آموزشی، سلام و طندار افغانستان، لینک موضوع: <https://swn.af/article.aspx?a=55227>
3. کریمی. الهام، 27 حمل 1399، کرونا در افغانستان؛ زنگ مدارس در خانه ها نواخته خواهد شد؟، بی.بی.سی فارسی، لینک موضوع: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-52281198>
4. بیضا.یحیی، 16 ثور 1399، ویروس کرونا؛ آموزش از راه دور و تهدید شکاف های اجتماعی و آموزشی در افغانستان، بی.بی.سی فارسی، لینک موضوع: <https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-52543993>
5. سیستم مدیریت آموزش تحصیلات عالی HELMS امروز رسماً از سوی جلالتمآب رییس جمهور کشور افتتاح شد، چهارشنبه 17 ثور 1399، صفحه وزارت تحصیلات عالی افغانستان، لینک موضوع: <https://mohe.gov.af/index.php/dr/>
6. فرزاد.محمد حنیف، 2 ثور 1399، کرونا؛ آغاز یک انقلاب دیجیتالی در نظام تحصیلی افغانستان، هشت صبح، لینک موضوع: <https://8am.af/coronavirus-the-beginning-of-a-digital-revolution-in-the-afghan-education-system>
7. حیدری.عبدالواحد، 9 حمل 1399، چرا «طرح بدیل ارائه خدمات آموزشی در حالت اضطرار» وزارت معارف عملی نیست؟، لینک موضوع: <https://www.etilaatroz.com/95435/why-is-ministry-of-educations-emergency--education-alternative-plan-not-feasible>
8. ظفری. ممتاز، 1 جوزا 1399، تاریخچه و چالش های فرا روی نظام آموزش از راه دور در افغانستان، روزنامه هشت صبح افغانستان، لینک موضوع: <https://8am.af/history-and-challenges-of-the-distance-learning-system-in-afghanistan>

9. ویکی پدیا دانشنامه آزاد، دانشگاه مجازی لینک موضوع:
https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%DA%AF%D8%A7%D9%87_%D9%85%D8%AC%D8%A7%D8%B2%DB%8C
10. بابایی. محمود، **1389**، کتاب مقدمه ای بر یادگیری الکترونیکی، ایران، نشر چاپار
11. آموزش آنلاین در افغانستان؛ روایت مبهم و پر چالش، **28** ثور **1399**، اطلاعات روز، لینک موضوع:
<https://www.etilaatroz.com/98700/online-education-in-afghanistan-ambiguous-and-challenging-narrative>
12. دکتر علی اصغر کیا، **1388**، نگاهی به آموزش مجازی(الکترونیک)، مجله پرتال جامع علوم انسانی، شماره **24**
13. شاه بیگی. فرزانه، نظری. سمانه، **1389**، آموزش مجازی؛ مزایا و محدودیت ها، مجله مرکز مطالعات و توسعه علوم طبی یزد ایران، دوره ششم، شماره **1**، شماره پیاپی **4**
14. مقایسه آموزش الکترونیکی با آموزش سنتی، **1389**، موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، لینک
<https://article.tebyan.net/>
15. اسد خانی. عبدالواسط، ثور **1389**، تحقیق آموزشی، لینک موضوع:
<http://educationalresearchs.blogfa.com/post/16>
16. کتاب روش تدریس با تأکید بر فناوری های نوین، نوشته ی علی رضا اصلاحی